

ÇOCUK, TELEVİZYON VE ÇİZGİ FİLM

Ar. Gr. Deniz GÜLER

ÇOCUĞUN ÖNEMİ

Toplumlar, herbiri değişik kişilik özellikleri gösteren çeşitli insanlardan oluşmaktadır. Bütün insanların en belirgin ortak yanları da doğum ve onu izleyen çocukluk evresidir. Kendimizi ya da başkalarını anlayabilmek için çocuğun dünyasına girmek gerekir.

Genel ve özel sözcüklerle çeşitli kaynaklarda çocuk'un tanımına yer verilmiştir. Kaynaklar çocuğu, «gelişen insan yavrusu, olgunlaşmamış, reşit sayılmayan küçük yurttaş (1)», «bebeklik çağı ile ergenlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insan (2)», olarak tanımlamaktadır. Kendi içinde değişik evrelere ayrılan biyolojik, ruhbilimsel ve toplumsal gelişmenin en hızlı ve köklü dönüşümleri bu çağda gerçekleşmektedir. Bir anlamda çocuk, fizyolojik, duygusal ve toplumsal gereksinimlerini tamamlamak isteyen bir kişidir. Çocuk yetişkinlerin modeli olmadığı gibi, arka-

-
- (1) ATALAY YÖRÜKOĞLU, Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, 2. Basılış, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara: 1984, s.3.
(2) A. FERHAN OĞUZHAN, Eğitim Terimleri Sözlüğü, 2. Baskı, T.D.K. Yayınları, Ankara: 1980, s. 52.

daş ve kardeşlerinden farklı, özgür, kendine özgü zeka ve kişilik özellikleri olan bir bireydir.

Teknolojinin, bilimin, tıbbın geliştiği, iletişim araçlarının sayıca ve çeşit olarak çoğaldığı çağımızda toplumların temel ögesi olan çocuk, bütün dikkatleri üzerinde toplamaktadır. Çocukluk, yetişkin insanı hazırlayan bir evre olduğundan çok önemlidir ve bir çok bilimlerin inceleme alanı olarak kabul edilmektedir. Çocuğu anlamadan, çocukluk çağının özelliklerini bilmeden yorumlamak, yaptıklarını değerlendirmek, iletişimde bulunmak güçtür. tür.

İnsan, yaşamının ilk yıllarından, çocukluk evresinden başlayarak içinde bulunduğu topluma kendini benimsettirme çabası içindedir. Bunun yanı sıra da içinde doğduğu toplumun kurallarını öğrenmek, benimsemek ve sürdürmekle yükümlüdür. İlkel olsun, gelişmiş olsun bütün toplumlarda bu tür kurallar egemendir.

İLETİŞİMİN ÖNEMİ

Geniş bir kavram olan iletişim, çok sayıdaki bilimsel alanların konusu olmuştur. Fen Bilimlerinde, siberetik ve bilgi kuramı (enformasyon kuramı); Sosyal Bilimlerde kültür; Sosyal Psikolojide ise bireylerarası ilişkiler ve grup içi etkinlikler olarak ele alınırken (3), Eğitim Bilimlerinde öğretme-öğrenme olarak incelenmektedir.

İletişim insanın varolması ile ortaya çıkmıştır. İlk çağ insanların bir av öyküsünü başkalarına anlatmak için duvara çizdiği resimler, ateşin çevresinde dansederek, avlarının başarısını dile getirmek, Papanın seçilip seçilmediğini belirten dumanların rengi, deniz kıyılarında gemilere yol gösterici fenerler, ressamın çizgileri ve renkleri kullanımı, sinemacının yapıtları, balerinin devinimleri, pantomimcinin mimikleri bir iletişim olayıdır.

Her dönemde (devirde) iletişimde bulunmak amacıyla kullanılan çeşitli yöntemler vardır. Geçmişte kullanılan bu yöntemler günümüzde de kullanılmaktadır. Fakat kullanılan yere görede anlamları değişmektedir. Örneğin, eskiden uzak yerlere bir şey ilet-

(3) KENNETH K. SERENO-C. DAVID MORTENSEN, *Foundations of Communication Theory*, Harper and Row Publishers, New York: 1970, s. 1-2.

mek için gönderilen koşucular, günümüzde maratonluk olayına dönüşerek başka bir anlama bürünmüştür. Yine aynı şekilde Yunanistan'daki spor gösterilerinin en ünlüsü sayılan Olympia oyunları, halkın inançları ve dinsel törenlere bağlılık nedeniyle, çağımızın spor karşılaşmalarından özde çok değişikti (4). Eskiden oyunların yengine tanrıların yenilmezlik bağışladığı bir insanmış anlamı yüklenirken, günümüzde beş kıtadan bunu meslek edinmiş ya da özengen sporcuların bir araya gelmesini, bir ortaklığı simgelemektedir. Burada, kullanılan araçların her çağda ne kadar değişik bir anlamı olduğu vurgulanmak istenmektedir. Resim sanatında da durum aynıdır. İnsanlar düşüncelerini anlatmak ya da doğal çevresindeki somutlaştırmak için resim yaparken, yaptıkları çeşitli -izm'lerle adlandırılır. Hareketli resim olarak adlandırılan Walt Disney'in filmlerini ya da çizgi kitaplarını (comic strip) tanıyan herkes, şunubulur ki, nesnelere kimi zaman şu yada bu anlamda olduklarından başka, değişmiş ya da bozulmuş olarak çizilmesinde bir neden vardır (5). Bir tiplere olan Miki, gerçek bir fareye benzemez ve fare özelliklerini de göstermez. Fakat bu gerçek dışılığı da kimseyi rahatsız etmez. Çünkü Miki, bir nesnenin ya da olayın simgeleştirilmiş halidir. O'nu yaratanın bir anlatım biçimidir. Miki'yi izleyenlerde kendine göre yorumlar. Çocuk sevecenlikle olayı bir hayvan-insan karışımı olarak izlerken, yetişkin simgeleme olarak tüm konuya ilgi gösterir.

Kısacası iletişim, insanın varlığını sürdürdüğü doğal çevreye, toplumsal çevrenin yaşam ortamını sağlayan bir olgudur. İnsan doğduğundan beri iletişimde bulunmakta ve günlük yaşamının tümünü iletişimle geçirmektedir. Hatta insanın oluşmasını da, oluşma sırasındaki biyolojik gelişmesini de iletişim sürecine sokabiliriz. Bu süreçte bir bilgi alışverişinden çok duyu alışverişinden söz edilir. Bugün anne üzüntülüysen, anne karnındaki bebeğin durgunlaştığı, neşeliyken hareketlendiği bilinen bir gerçektir. Doğumdan sonra çocuğun gelişimi ile birlikte duygusal etkileşim davranışsal, görsel iletişime ve seslere yerini bırakır (6).

Bebek istediğini anlatmak için ağlama yolunu seçerken, çocuk söyleyemediği duygularını oyunla dışa vurur. Böylece biyolojik bir

(4) E.H. GOMBRICH, *Sanatın Öyküsü*, Çev: BEDRETTİN CÖMERT, 12. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1972, s. 58.

(5) GOMBRICH, s.7.

(6) HEIDELISE ALS, «The Newborn Communicates», *Journal of Communication*, 27, 2, 1977, s. 67-68.

varlık olarak dünyaya gelen insan yavrusu, insanoğlu yaşadığı sürece çevresiyle etkileşimde bulunması ve gereksinimlerini gidermesine yardımcı olacak bir takım düşünce, duygu, bilgi, tutum ve becerileri kazanır, öğrenir. Bir kaynaktan bu süreç bir bakıma, «çocuğun evrenden ne istediğini öğrenmesi, evrenin kendisinden ne beklediğini yönünde bilgi araması» şeklinde tanımlanır (7). Böylece çocuk, yaş değişkeniyle, çevresindekilerden daha çok bilgi arama, öğrenme isteğine girer.

Bilgi arama ve öğrenme isteği tüm yaşam boyunca sürer. Bilgi arama ve öğrenme duyu örgenleriyle gerçekteşmektedir. Özellikle görsel ve işitsel oluşun dış dünyadaki bilgileri almak, biriktirmede diğer duyulara oranla daha çabuk, daha nesnel ve daha gerçekçi olduğu işlevleri vardır. Başka deyişle görme ve işitme bireyin çevresiyle ilişki kurabildiği temel yoldur.

ÇOCUĞUN YAŞANTISINDA TELEVİZYON

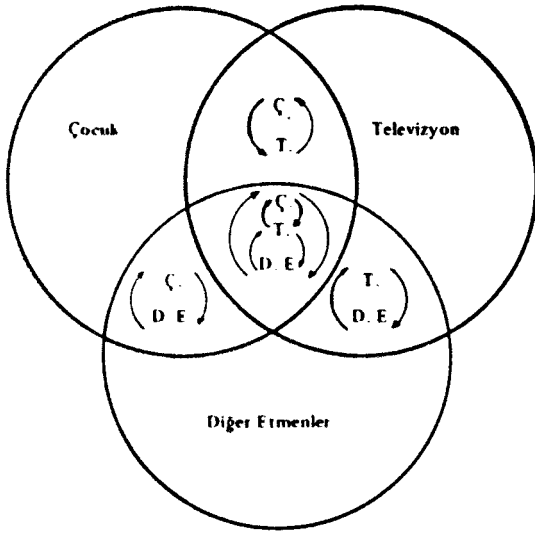
Teknik olarak, bir kaynaktan gelen elektromanyetik dalgaları ile ses ya da resme çeviren aygıtların genel adı, olarak tanımlanan televizyon aynı zamanda bir bilginin, görüşün yada davranışın yayınlanması açısından bir iletişim aracıdır. Televizyon, cinsiyet, yaş, meslek grupları vb. toplumdaki çeşitli gruplara yayın yapmaktadır. Bu grup içinde de çocukları çektiği ve etkilediği bir gerçektir. Genellikle çocukları hedef alan programlarda 'eğlendirirken eğitir' ilkesi geçerlidir.

Kaynaklar televizyonu insanların toplumsallaşmasını sağlayan, çocuklara küçük yaşta bilgi veren, sözcük bilgisini genişleten, ana babadan sonra en önemli etken olan bir araç olarak göstermektedir (8). Çocuğun yaşantısında bu kadar etkili olan televizyonun çevresiyle olan ilişkilerindeki yeni ŞEKİL-1'deki çizimle gösterilmiştir.

Bu kadar etkili olabilen televizyon çeşitli yaş gruplarına, kitlelere değişik iletiler göndermektedir. Televizyon bebeklikte ve daha sonraki yıllarda dış dünyayı eve getirmektedir. Küçük yaşlar-

(7) DONALD F. ROBERTS, «Communication and Children: A Developmental Approach», *Handbook of Communication*, Ed. ITHIEL DE SOLA POOL-WILBUR SCHRAMM ve diğerleri, Rand Mc Nally, Chicago: 1973, s. 174.

(8) HARRY F. WATERS, «What Tv Does To Kids», *Newsweek*, February 21, 1977, s. 63.

ŞEKİL-1 : Televizyonun Diğer Etmenlerle Çocuk Üzerinde Etkisi dan itibaren televizyona açık kalan çocuk, çeşitli yayınlarla ve bu yayınların iletilerine açık kalmaktadır.

Çocukların televizyon izleme süreleri çocuktan çocuğa değiştiği gibi aynı çocuğun izleme özelliği de değişmektedir. Bu değişme program içeriğine, program türüne, çalışma saatlerine göre farklılık göstermektedir. Çeşitli araştırmalarda değişen izleme alışkanlıkları çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir. Çocuğun okumazma öğrendikten sonra televizyon izlemesi ile önceki durumu araştırma konusu yapılmıştır (9). Bu bulgular çocuğun günlük yaşamında televizyonun ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Çocuğun televizyon karşısındaki konumu şu şekilde özetlenir: «Sistem çocukları yetişkinler gibi etkilemez. Çünkü çocuğun dünyası ile yetişkinin dünyası aynı değildir... (10)». Çocuğun değişik kuralları vardır.

(9) Çocukların yaşlarına göre günde, haftada ortalama kaç saat televizyon izlediklerini araştırmak için bkz. JACK LYLE - H. HOFFMANN, «Children's Use of Television and other Media», s. 142-143; MARIE WINN, The Plug in Drug, The Viking Press, New York: 1978, s. 4; M. WINICK - J.S WEHRENBURG, Children and TV II, Association for Childhood Education international, Washington D.C: 1982, s. 8; İNCİ GÜREL, «Televizyonun İlkokul Çağındaki Çocuklar Üstündeki Etkileri», TV'nin Türk Toplumuna Etkileri, Milliyet Yayınları, İstanbul: 1977, s. 229; OYA TOKGÖZ, Televizyon Reklamlarının Anne - Çocuk İkilisine Etkileri, Ank. Üni. S.B.F. Yayınları No: 501, Ank: 1982, s. 43.

(10) TIMOTHY P. MEYER - ANNE HEXAMER, «Assessing Impacts on Children», Broadcasting Research Methods, Allyn and Bacon inc., U.S.A: 1985, s. 253.

TELEVİZYON PROGRAMLARI İÇİNDE ÇİZGİ FİLMİN YERİ

Günümüzde televizyonun yaygın bir iletişim aracı olarak fazla geliştiği, günün 24 saatinde bir çok kanalın birden (televizyon yayınları yapılan ve programların) çoğunu reklam şirketlerine yaptıran A.B.D.'de ve Avrupa'da ağırlık çeşitli konulardaki dizilere ayrılmış durumundadır. Türkiye'de ise bu durum yabancı kaynaklı televizyon için hazırlanmış tek ya da dizi şeklindeki yapımlara, yabancı ve yerli sinema filmleri ile gerçekleşmektedir. Bu programlar içinde sadece çocuğa hitap etmesi; sunum biçimi, bilgi verici, öğretici olması nedeniyle çocuk programlarının konumu farklıdır.

Türkiye'de çocuk yayınları arasında bilgilendirici nitelikteki programlar, dış kaynaklı çizgi filmlerle desteklenmektedir. Çocuk programları içinde canlandırma ve çizgi filmin kullanımı esastır. Örneğin Cumartesi günleri yayınlanan üç saatlik «Cumartesiden Cumartesiye» adlı programının 1 saat 20., başka deyişle programın % 44.4'ünü çizgi filmler oluşturmaktadır. Yapılan bir araştırmada, çocuklarca izlenen televizyon programları içinde birinci sırada çizgi filmler, ikinci sırada da çocuk programları yer almaktadır (11).

Gözlemler televizyonda izlenen çizgi filmlerin niteliklikleri, içerikleri ve algılanması yaş gruplarına göre değiştiğini göstermesine rağmen genelde çizgi filmler her yaşta seyredilmektedir. Okul öncesi çocuk, yalın anlatımlı kısa sarımlı (metrajlı) çizgi filmlere ilgi gösterirken, ilk okulda diziler şeklindeki, konulu ve televizyon için uzun sarımlı çizgi filmler dikkat çekmektedir.

Görüntüsel bir iletişim aracı olarak çizgi filmin temel potansiyeli, karmaşıklığı açıklığa kavuşturacak, görünmez olanı görselleştirerek çabuk ve özlü bir öğretim sağlamada yoğunlaşmaktadır. Başka deyişle, bir olay, bir oluşum, bir hareket canlandırma yoluyla irdelenebilmekte ve simgelerle yalınlaştırılarak etkin bir öğrenme sağlanabilmektedir. Çizgi filmde konu gerçekçi bir yaklaşımla verilebildiği gibi, karikatürize edilerek, espirili bir biçimde sunulabilmektedir. Böylece öğretim süreci sevimli bir hale dönüştürülerek öğrenme isteği arttırılabilmektedir. Ayrıca rengin ve se-

(11) Yazar tarafından «Çocuk ve Çizgi Film İletişiminde Uygulamalı Bir Araştırma» başlığında yapılan çalışma.

sin devreye girmesiyle akılda kalıcılığı artmakta, aynı zamanda görerek ve işiterek etkin bir öğrenme sağlanabilmektedir.

Kısacası çizgi filmlerin ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi içinde geliştirilmesindeki amaç, öğreticiliktir. Başka deyişle eğlendirirken eğitmek işlevi içeriğinden kaynaklanmaktadır. Örneğin; propaganda aracı olarak kullanılmaya başlanan Red Kit'in bir zamanlar ağzından eksik olmayan sigarası, sigara içmenin kötülüklerinin artık iyice anlaşılması ve kabul edilmesinden sonra bir saman çöpüne dönüştürülmüştür. Böylece hem izleyende sigaraya özenmemiş oluyor, hem de Red Kit evrensel olarak yürütülen bir «anti-sigara» kampanyasına karşı bir tutum içinde gözüküyor (12).

Çizgi filmlerin diğer bir işlevi, bilgilendirmektir. Çizgi filmlerinde konunun sunumunda, kullanılan kavramlar bilgilendirici niteliktedir. Soyut kavramların (birliktelik, adalet), bir anlamda somutla verilmesi çocukların öğrenmesine neden olmaktadır. La Fontain'in öykülerini temel alan Walt Disney'in çizgi filmleri ve çeşitli çizgi filmler bilgilendirmek ve bir sonuç çıkartmak amacını gütmektedir. Televizyon yayınlarında yakından tanınan Tom ve Jerry yanyana geldiklerinde geçinemeyen, fakat birbirinden de kopamayan iki karakterdir. Kısa zamanda olaylar gelişmesine rağmen arkadaşlığın-dostluğun en güzel örneklerini verirler. Daha önce yayınlanan ve sonra yayından kaldırılan Şirinler adlı çizgi filmde, bilgilendirmek ve kavram öğretmesi, öğrettiği kavramın işlevini göstererek uygulaması buna en güzel örnektir. Televizyon yayını olarak uzun sarımlı olan bu çizgi filmde, her dizi de bir kavram öğretilmektedir. Örneğin; «birliktelik» kavramı şu görüntülerle verilmiştir: Şirin Baba Bilgin'e bir dal almasını ve kırmasını ister. Bilgin dalı alır ve kolay bir şekilde kırar. Bunun üzerine Şirin Baba bir deste dal almasını ve bunları kırmasını ister. Bilgin bir deste dalı kıramaz. Böylece örnek vererek «birliktelik» kavramı açıklanmış olur.

ÇİZGİ FİMLERİN ETKİLİLİĞİ

Televizyon ile çocuğun etkileşimi altı alanda ele alınmaktadır.

- a. Özdeşleşme
- b. Düşümsel (fantazya)

(12) EMRE KONGAR, Kültür ve İletişim, Say Yayınları, İstanbul: 1986, s. 83.

- c. İnanırlık
- d. Mizah
- e. Töresellik
- f. Şiddet

Çocukların en çok izlediği programların çocuk programları ve çizgi filmler olması, özellikle çocuk programlarının çizgi filmlerle dolu olması bu etkileşim alanlarının çizgi filmler için de geçerli olduğunu göstermektedir.

Özellikle şiddet, televizyon ve çocuk konusunda en çok tartışılan konudur. Televizyon dizilerinde, filmlerde ve çizgi filmlerde de şiddet ögesinin ön plana çıktığı belirtilmektedir (13). Saldırganlığın öykünmesi araştırıldığı gibi toplumsal davranışlar olan, insanlara yardımda bulunmak, nesnelere paylaşmak gibi etkisi de araştırılmaktadır.

Bu araştırmalar içinde Stein ve Friedrich'in yapmış olduğu laboratuvar çalışması önemlidir (14). Bu çalışma sonucunda çocukların büyüklerini, arkadaşlarını ve televizyon modellerini öykünerek, başka birine yardımcı olduğu, başka deyişle yardım etmeyi öğrendiği, özgecilik ve paylaşma olgusunun ortaya çıktığı, başkalarının hakkına saygılı davranışlarda bulunulduğu ortaya çıkmıştır.

Kitle iletişim araçlarının saldırganlık ve şiddet olaylarının ortaya çıkmasında bir payının bulunup bulunmadığı tartışma konusudur. Varsa bile derecesinin ne olduğunu bilmek gerekir. Kitle iletişim araçlarıyla yansıtılan olaylarda şiddetin özendirilmesi arasında zorunlu bir bağlantı yoktur ve henüz kanıtlanmış da değildir. Kitle iletişim araçları (özellikle televizyon), varolan değerlerin sürdürülmesine katkıda bulunur, bu değerleri pekiştirir belli durumlarda küçük değişimler yapar (15). Böylece kitle iletişim araçlarının olumlu etkisinden söz edilir ve toplumsal denetimi pekiştirici bir özelliği bulunur.

Televizyonun pekiştirme niteliği, izleyeni bir başka kişi yapma değildir. Başka deyişle etken (aktif) olan kişiyi edilgen (pasif).

(13) MOODY, Growing up on TV, s. 52.

(14) BIAGGIO, s. 23.

(15) J. KLAPPER, The Effect of Mass Communication, The Free Press of Glencoe, Illinois: 1960, s. 139.

edilgen olan kişiyi ise, etken yapamazlar (16). Bu açıdan bakıldığında çocuk sadece çizgi film izleme süresince hareketsizdir. Eşdeyişle dış görünüşü, vücudu hareketsizdir. İç yapısına bakıldığında zihinsel olarak bir hareketlilik söz konusudur. Gerçekte sessizlik, başka deyişle edilgen dinleme, kabul edilmiş olmayı simgeleyen sözsüz bir iletidir. Bu durum çocuğun kendisine ulaşan uyarılar üzerinde kavramsal yetilerini, düşünme yönünden düzenlemesi olarak görülmektedir. Böylece çocuk, çizgi filmi izlerken olayla özdeşleşir, bir şeyler kapar, düşünebilir, izlediklerini zihninde yeni bir boyuta sokar.«Kişinin duygusal olarak özünü başka bir kişiyle veya grupla birleştirilmesi», olarak tanımlanan özdeşleşme yoluyla çocuk öğrenmiş olur.

Televizyon ve çocuk ilişkisini ele alan çalışmalarda en çok üzerinde durulan konu; televizyonun çocuklar üzerinde olumsuz etkileri bulunduğu konusudur.

Televizyon seyredimine ağırlık verildiğinden derslerin ihmal edildiğini, okuma becerisini geciktirdiğini ve çizgi filmlerdeki şiddet dolu sahnelerdeki saldırgan hareketlerin çocuk üzerinde olumsuz etkileri konusunda çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

Bu konuda A.B.D.'deki çocuk programlarında şiddete dayalı çizgi filmlerin çok uzun zamandır oynadığı, yapılan araştırmalarda şiddete dayalı çizgi filmlerin 30 değişik türü olduğu ve bunların 28'nin zararlı etkisi olduğu belirtilir. Yine aynı şekilde başka bir araştırmada da çocuk programlarında şiddet sahnelerinin arttığını ve 1985 yılında bir haftalık çocuk programına bakılarak 919 şiddet sahnesi saptanarak, program başına 1.8 şiddet sahnesinin olduğu vurgulanır (17).

Yapılan araştırmaların uygulandığı ülke A.B.D.'dir ve çalışmalar bu açıdan ele alınmıştır. Bu durum Türkiye için geçerli değildir.

A.B.D.'de televizyon programlarının yayınları özel şirketlerce ve reklam ajanslarının elinde bulunması nedeniyle tecimsellik ağır gelmektedir. Fakat Türkiye'de televizyon yayınlarının bir tek kurum tarafından yapıldığından bir rekabet söz konusu değildir. Bu

(16) AYSEL AZİZ, *Toplumsallaşma ve Kitleli İletişim*, Ank. Üni. B.Y.Y.O. Yayınları No: 2, Ank.: 1982; s. 53.

(17) THOMAS RADECKI, «Şiddete Dayalı Eğlenceler», s: 15; NEVENKA PERKOVIÇ, «Belgrad TV'sindeki Şiddete Dayalı Programlar», s: 21.

açından konuya bakıldığından gösterilen çizgi filmler, genellikle dış kaynaklı yapımlardır. Dış kaynaklı programların anlaşılabilmesi de ancak yapılan seslendirmelerle gerçekleşmektedir. Seslendirme ülkeden ülkeye değişiklik gösterir. Örneğin; Vak Vak amca A.B.D'de yeğenleri tarafından alaya alınan, kendi yanlış anlamaları yüzünden zarara uğrayan kişidir. Bu çizgi film tamamen değişik kültürel gelenekleri olan bir ülkede,hiç bir zaman oldukları gibi kullanılmaz ve sevilen karakterlerin hemen hemen tüm özelliklerini değiştirir. Böylece Vak Vak amca, küçük yeğenleri tarafından sözü dinlenen ve takdir edilen, sorumluluk sahibi, örnek bir büyük olur çıkar.

Türkiye'de çizgi filmler izleyene ileti göndermek amacıyla yararlanılan bir film türü olarak kullanılmaktadır.

Televizyon ve televizyonda gösterilen çizgi filmlerin ister olumlu ister olumsuz etkileri olduğu tartışılarsun, önemli olan bir iletinin verilmesi ve bu iletinin çocuklar tarafından algılanmasıdır. Gösterilen çizgi filmin konunun tümü ele alındığında iyilerin kazandığı görülmektedir. Başka deyişle önemli olan bütünü algılanmasıdır, bütünden çıkan sonuçtur. Hangi programa bakılırsa bakılsın sonuçta bir ileti gönderir, bir çözümleyicilik vardır ve düşünmeye yol açar.

ÇİZGİ FİLMİN YAPISI

A. ÖYKÜ

Çizgi filmler insan benliğini iki yönden sarmaktadır; biri sunulan konuların içeriği, söz ve davranışlar, iletilen konu, diğeri de bu konunun sunuluş biçimidir. Yapısı da iki dramatik temele dayanmaktadır. Birinci dramatik yapı, bozulan bir şeyi bir yanlış onarmayı araştırma ve gezi. Kısa sarımlı yayınlanan bu tür çizgi filmlerin amacı sırf eğlencedir. İkinci sınıflama ise, simgesel ve soyut amaçlar (birliktelik, varolmak) ve toplumsal bir durumla ilgili sonuç amaçlar (yaşam, toplumsal düzen, korunmak) yer alır. Bu sınıflandırmaya giren çizgi filmlerde eylem daima ortaklaşa yapılır. Gereksinimler bireye değil, gruba aittir. Bu tür çizgi filmler televizyon için uzun sarımlı ve eğitsel olarak nitelendirilir.

Gerek serüven, gerek eğitsel yapıda olsun; çizgi filmlerde genelde varolma savaşı vardır. İyi-kötü, otorite ilişkileri, kuvvetli-za-

yıf biçiminde konu verilmektedir. Olaylar hiçbir zaman gerçekçi bir biçimde sunulmaz. Eylemde, karakterlerde, zaman ve mekanda, simgesel bir anlatım söz konusudur. Çizgi filmlerin türü ne olursa olsun (eğlendirici ya da eğitsel) evren düşsel ve canlandırıcıdır.

Bir kaynaktan çizgi filmin seyredilme nedeni öyküye dayandırılmakta ve çizgi filmlerin tek tema -birçok çeşitlemesi olduğu söylenerek şu örnek gösterilmektedir (18):

«Küçük bir varlık, dev bir yaratık tarafından tehdit edilmektedir, öldürülme ya da yutulma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Küçük varlık kaçır ve sonunda kurtulmayı başarır, hatta bazen düşmana zarar verir.»

Kendi duygusal yaşantılarına yakın olmasa insanlar bu konunun yüzlerce çeşitlemesini sürekli izlemeye istekli olmazlardı. Bu güçlü acımasız bir düşmanın tehdidi altındaki küçük yaratık, izleyenin kendisidir. Kendisini böyle hissetmesi, bu durumu kendisiyle özleştirmektedir. Kuşkusuz çizgi filmlerde mutlu son olmasa, sürekli bu tür filmleri izleme isteği de olmaz.

Öyküde anlatılan araştırma ve gezi öykülerinin genel iki niteliğine bir üçüncüsü eklenebilir. Bu da kişilerin ve durumların şemalaştırılmasıdır. Çizgi filmler çoğunlukla bir ana temada gelişir. Kişiler ve metin, öyküye değin konunun ön plana çıkması için temel çizgileriyle verilmişlerdir. Bu kişiler birey olmaktan çok 'tip' tirlir. Elbiseleri ve kullandıkları aksesuarlar bu yanı pekiştirecek özdedir. Örneğin; Miki Fare önceleri hayvansal bir görünüme sahipken, tiplerede eldiven giydirilerek insancıl bir görünüm vermeye başlanmıştır (19). Sözü edilen tip kişiler dinamik değildirlir ve çizgi film süresince hemen hemen hiçbir evrimsel süreç geçirmezler. Onları daha ilk kareden başlayarak, iyi-kötü, kuvvetli-zayıf ikileminden birinde sınıflanmış görülür. Böylece çizgi film süresince aynı kahırlar.

B. KARAKTERLER

Çizgi filmleri sevecen yapan karakterlerdir. Başka deyişle çizgi filmlerin etkinliği karakterlerden kaynaklanmaktadır. Bir çizgi

-
- (18) ERICH FROMM-, *Özgürlük Korkusu*, Çev: ROZA HAKMAN, Yaprak Yayınları, İstanbul: 1935, s. 126-127.
(19) ROBERT SKLAR, «Frank Capra ve Disney: Mith», s: 195, *Movie-Made America: A Cultural History of American Movies*, 1976.

film karakteri insan niteliklerini gösteren, onunla özdeşleşen ve duygularını paylaşandır. Çizgi film karakterleri insanda özdeşleşme, yakınlık doğurduğu gibi, sinema sanatçılarının da doğmasına etki etmiştir. Canlandırmanın tarihsel gelişiminde Fleischer Kardeşler'in yarattığı Betty Boop, Manrilyn Monroe'den çok önce ortaya çıkmıştır (20). Bunun ardından son derece miyop olan, bu yüzden başına türlü işler gelen «Mr. Magoo» tipi, «Pembe Panther» tipi, sinema yıldızlarının doğmasına neden olmuştur.

Çizgi filmin tarihsel gelişimine ve televizyonda yayınlanan çizgi filmlere bakıldığında gösterilenlerin hayvansal nesnelere, tiplere önem verildiği görülmektedir. İlk canlandırma filmi bir dinazordur ve sesle birlikte, müzikal çizgi filmde kullanılan da bir faredir. Ağaçkakan, ördek, kedi, yenilmez fare, konuşan köpekler, yenilmez sincaplar ve insan-hayvan karışımı olan çeşitler çizgi filmin karakterleri olarak ortaya çıkarlar. Karakterlerin yaratılmasında şunlar belirtilir (21):

«Filmlerine öyle bir baş kahraman seçmelidir ki, seyirci özlemlerini onda gerçekleştirsün, kendinde arayışta bulunmadığı herşeyi onda bulsun. Ancak bu kahraman kesinlikle insan olmamalıydı. Seyirci insanda bağışlamadığı tüm güçsüzlükleri, yanlışları, korkuları, yanlışları o sevimli yaratıkta bağışlayabilirdi.»

Çizgi filmdeki kişiler hayvanlar, insanlar ve düşsel kişiler olmak üzere üç grupta toplanabilir. Çizgi filmlerin hayvansal karakterlerle dolu olması rastlantı değildir. Hayvansal özellikler karakterlere bir masumiyet kazandırırken, doğada karmaşık toplumsal ilişkileri tümüyle kaplar ve belirler. Çocuğun önceleri hayvanların sezgisel, oyun dolu yanlarını algılamaya ve benimsemeye yatkın olduğu doğrudur. Başka deyişle, çizgi filmde hayvanlar aracılığıyla çocuğun iç dünyasını yansıtmaya olanakından yararlanır.

Çizgi filmde hayvan karakterlerinin kullanımı iki şekilde gerçekleşmektedir:

1. Oyunun baş kahramanı olarak,
2. İnsanlara yardım eden olarak.

(20) NİJAT ÖZÖN, Sinema El Kitabı, Elif Yayınları, İstanbul: 1964, s. 90.
(21) ZEYNEP ORAL, «10. Ölüm Yılında Walt Disney: Canlandırma Sineması, Yeni bir Endüstri, Fantastik Bir Dünya», Milliyet Sanat Dergisi, Sayı. 205, 12 Kasım 1976, s.9.

Birinci şekildeki kullanımda, hayvanlar ya doğanın bir parçası olarak ya da olayların odak noktası olarak geçerler. Hayvanlar doğanın bir parçası olarak alındığında, kendi özelliklerini de yansıtmaktadırlar. Tek farkları konuşabilme özelliklerinin olmasıdır. Fakat çizgi filmde odak noktası olduklarında insanın bir simgesi haline gelmektedirler. Başka deyişle, insanı oynayan simgedir. Kişiliğinde hem çocuk, hem de yetişkin özelliklerinin en iyi şekilde bir araya gelen Miki Fare örnek olarak gösterilebilir.

Hayvan karakterlerinin ikinci kullanım şekli insanlara yardım etmesidir. Bu durumda da öyküde anlatıldığı gibi her zaman hak-sızlığa uğrayan, doğru ve iyi olandan yanadır.

Çizgi filmde insan karakterleri az sayıdadır. Çizgi filmde kullanılan çocuk figürleri ve insan şekilleri, gerçekten yetişkinin bir öz simgesidir.

SONUÇ

Çizgi filmlerin toplumsal bir işlevi vardır. O da çizgi filmin bir iletişim aracı olmasından kaynaklanmaktadır. Yazın alanında şairlerin alabildiğince imgesel (resimsel) yazımı, resim sanatında da yazınsal bir anlatım, günümüzün çizgi romanları, comic'leri, çizgi filmleri bu anlayışın kitlelere yaygınlaştırılmış uzantıları olarak görmek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında, çizgi filme resim, yazın karışımı bir sanat dalıdır denilir. Hepsinde kullanılan dil aslında simgedir. «Kararlaştırılmış belirli bir anlamı olan resim, harf, bitki hayvan gibi işaret» olarak tanımlanan simge toplum içinde iletişimsel davranışları kolaylaştırmak amacıyla kullanılırlar. Böylece, «simgeler iletişimin aracı haline gelir» Her çizgi filmin bir iletisi vardır ve bu iletiyi genellikle simgesel anlamla verir.

Çizgi filmlerin çocuğun bilişsel, duygusal ve davranışlarına yakın olması ve çizgi film kahramanıyla kolayca özdeşleşebilmesi çizgi filmlerin izlenme nedenidir. Bunun için hayvanların, kısa öykülerde (fable), çocuk kitaplarında, tiyatrolarda, çizgi filmlerde içinde olmak üzere kullanımı daha yaygındır. Hayvanların dünyası, çocuğun yaratıcı hayal gücünün rahatça hareket edebileceği alanlardan birisidir. Bu bağlamda bir çok hayvan filmlerinin büyük pedagojik değeri olduğu, çocuğun duyarlılığını geliştirdiği bir gerçektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Atalay YÖRÜKOĞLU, **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, 2. Basılış, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara: 1984.
- A. Ferhan OĞUZKAN, **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, 2. Baskı, T.D.K. Yayınları, Ankara: 1980.
- Kenneth K. SERENO - C. David MORTENSEN, **Foundations of Communication Theory**, Harper and Row Publishers, New York: 1970.
- E. H. GOMBRİCH, **Sanatın Öyküsü**, Çev: BEDRETTİN CÖMERT, 12. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1972.
- Heidelise ALS, «The Newborn Communicates», **Journal of Communication**, 27,2,1977, s. 66-72.
- Donald F. ROBERTS, «Communication and Childen: A. Developmental Approach», **Handbook of Communication**, ED. ITHEIL DE SOLA POOL - WILBUR SCHRAMM ve diğerleri, Rand Mc Nally, Chicago: 1973, s. 174-215.
- Harry F. WATERS, «What TV DOES TO KIDS», Newsweek, February, 21, 1977, s. 63-70.
- Jack LYLE - H. HOFFMANN, «Children's Use of Television and Other Media», **Television and Social Behavior: Television in Day-to-Day Life: Patterns of Use**, ED: ELI A. RUBİNSTEIN - J. P. MURRAY - G. A. COMSTOCK, Vol: 4, Department of Health Education Welfare, Washington D.C: 1972, s. 129-257.
- Marie WINN, **The Plug in Drug**, The Viking Press, New York: 1978.
- M.P. WINICK - J.S. WEHRENBURG, **Children and TV II**, Association for Childhood Education International, Washington D.C: 1982.
- İnci GÜREL, «Televizyonun İlkokul Çağındaki Çocuklar Üstündeki Etkileri», **TV'nin Türk Toplumuna Etkileri**, Milliyet Yayınları, İstanbul: 1977, s. 227-270.
- Oya TOKGÖZ, **Televizyon Reklamlarının Anne-Çocuk İkilisine Etkileri**, Ank. Üni. S.B.F. Yayınları No: 501, Ank: 1982.

- Timothy P. MEYER - Anne HEXAMER, «Assessing İmpacts on Children», **Broadcasting Research Methods**, Ed. JOSEPH R. DOMINICK-JAMES E. FLETCHER, Allyn and Bacon INC., USA: 1985.
- Emre KONGAR, **Kültür ve İletişim**, Say Yayınları, İstanbul: 1986.
- Kate MOODY, **Growing Up On Television**, Third Printing, Times Books, New York: 1980.
- Angelo BIAGGIO, «Child Development and Television», **Impact of Educational Television On Young Children**, UNESCO, France: 1981, s. 19-25.
- J. KLAPPER, **The Effect of Mass Communication**, The Free Press of Gleceo, Illinois: 1960.
- Aysel AZİZ, **Toplumsallaşma ve Kitlese İletişim**, Ank. Üni. B.Y.Y.O. Yayınları No: 2, Ankara: 1982.
- Thomas RADECKI, «Şiddete Dayalı Eğlenceler», **Kitle İletişim Araçları ve Şiddet**, Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları No: 8, s. 15-20.
- Nevenka PERKOVIÇ, Belgrad TV'sindeki Şiddete Dayalı Programlar», **Kitle İletişim Araçları ve Şiddet**, s. 21-22.
- Erich FROMM, **Özgürlük Korkusu**, Çev: ROZA HAKMAN, Yaprak Yayınları, İstanbul: 1985.
- Robert SKLAR, «Frank Capra and Disney: Mith», **Movie Made America: A Cultural History of American Movies**, 1976, s. 195-215.
- Nijat ÖZÖN, **Sinema El Kitabı**, Elif Yayınları, İstanbul: 1964.
- Zeynep ORAL, «10. Ölüm Yılında Walt Disney: Canlandırma Sineması, Yeni bir Endüstri, Fantastik Bir Dünya», **Milliyet Sanat Dergisi**, Sayı 205, 12 Kasım 1976, s. 9-11.